

Wat we toen al wisten

GUIDO DERAECK

Geert Buelens, *Wat we toen al wisten. De vergeten groene geschiedenis van 1972*, Amsterdam, Querido, 2022, 312 p.

Dennis Meadows (red.) *Rapport van de Club van Rome*, Utrecht/Antwerpen, Het Spectrum (Unieboek) (Aula 500), 1972, 215 p.

Begin jaren '50 van vorige eeuw, in de naoorlogse periode, in tijden van nog relatieve armoede, heropbouw en heropstanding, krabbelde men wereldwijd, maar wel langzaam, overeind. Al gauw kwam alle beleid in het teken van (economische) groei te staan. Daarna, in de jaren '60, stond een sceptische generatie overeind met contestaties allerhande en 'verbeelding aan de macht'. Ook de bombardementen met napalm in Vietnam en het begin van een strijd tegen ecocide kregen aandacht.

Grenzen aan de groei

Toen kwam 1972, nu precies vijftig jaar geleden. Dankzij (het Rapport van) de Club van Rome, *Grenzen aan de groei*, kwam er duidelijk aandacht voor milieu, biodiversiteit en klimaat. De toen verworven aandacht leek daarna echter haast helemaal vergeten te raken. Interessant is dat Geert Buelens, hoogleraar Nederlandse literatuur aan de Utrechtse universiteit en Belg, onlangs het boek *Wat we toen al wisten* over het jaar 1972 publiceerde. Daarin blikt hij terug op wat hij zeventig jaar stilstand of zwijgcultuur noemt.

Toch kunnen we volgens hem niet volhouden dat we ons milieu onwetend hebben vervuild. Want — terug naar 1972 (toen Buelens zelf nog peuter was) — de wereld wilde alsnog (volgens het Rapport) het milieu wel redden. Hij wijst hiervoor op het toenmalig belang van het Rapport, waarin wetenschappers en industriëlen berekenden dat er heel duidelijk grenzen waren aan de groei. Deze publicatie maakte inderdaad diepe indruk op burgers, wetenschappers en overheden. Daarmee begon toch een (milieu)debat — het Rapport werd daarbij een ijkpunt — dat nog altijd voortduurt. Dat wordt door velen (beleids mensen) verzwegen en intussen draait 'het debat al vijftig jaar in cirkels'. Deze inertie is, mede volgens de analyse van Buelens, meer dan stuitend. In zijn uitgebreid gedocumenteerd boek richt hij zich op dat kantelpunt. Hij beschrijft het kortetermijndenken en -handelen en het op groei gebaseerde economisch model met een haast ongebreideld techno-optimisme. Het model heeft duidelijk de onderling verbonden problemen met klimaat, armoede en ongelijkheid als gevolg, wat 'in de daarop volgende jaren tot op vandaag geen aandacht kreeg'.

Sinds 1972 hebben we, ook in Beulens' analyse, onze (materiële) welvaart voor een groot stuk bekostigd met de vernietiging van het milieu. Het gaat zowel om verzuim, verwaarlozing als zogezegde vergetelheid. Nochtans werd dankzij het Rapport zorg om het milieu niet langer een hobbyproject voor natuurvrienden, maar een mondiaal erkend probleem: 'De mensheid wist in 1972 dat de planeet in gevaar was.'(p.15) En ja, de milieucrisis was in de jaren zeventig en tachtig altijd al aanwezig. Autoloze zondagen, energiebesparingscampagnes, de nieuw geïntroduceerde glasbakken en het kringlooppapier, acties tegen kernenergie, angst voor zure regen en het gat in de ozonlaag werden door de eerste milieugeneratie al geactiveerd. Ook groene politieke partijen en de ecologische beweging ontstonden toen, zoals de actie rond Luc Versteyleen, waar nadien Agalev uit voortvloeide.

Bij de eerste *Earth Day* op 22 april 1970 voerde tien procent van de Amerikaanse bevolking al actie tegen de vervuiling van lucht, grond en water, maar *Wat we toen al wisten* vertelt het verhaal vanaf 1972. We wisten in 1972 alleszins dat we met zijn allen in gevaar waren. De titel van het andere rapport, *Planet in Peril?*, en *Grenzen aan de groei* logen er toen al niet om. Buelens reconstrueert in zijn lijvig boek de belangrijkste wetenschappelijke, sociale, economische en geopolitieke ontwikkelingen en discussies van dat jaar. Hij doet dit onder meer ook via analyses van films, tv-series, romans, stripverhalen, kunstwerken en gedichten. Maar, stelt hij, het momentum van 1972 kwam niet uit de lucht gevallen, want bezorgdheid over de menselijke impact op het milieu bestond al lang voordien. Volgens *Grenzen aan de groei* zou de wereld er, bij ongewijzigd gedrag, ergens in de eenentwintigste eeuw op hardhandige wijze mee geconfronteerd worden. Een gebrek aan grondstoffen, gezonde meren en oceanen of niet-vervuild bebouwbaar land zou het op termijn onmogelijk maken om de groeiende wereldbevolking van voedsel, water, basisdiensten en -producten te voorzien. Met andere woorden: een dramatische krimp van de levensstandaard zou het gevolg zijn en 'radicale hervormingen' van instellingen en beleid zouden nodig zijn. Toch werd zorg om het milieu in de vroege jaren zeventig al vrij breed gedragen. Zo

had anno 1970 de Nederlandse Overheid al de steun van 96 procent van de bevolking om met ingrijpende maatregelen de milieuproblemen aan te pakken (Buelens, p.115) en op datzelfde moment had de Amerikaanse Senaat unaniem de *Clean Act* goedgekeurd.

Milieuzorg en -beweging

Uit Amerikaans sociologisch onderzoek in 1971-1972 bleek de luchtkwaliteit in eigen buurt de grootste bron van ontevredenheid. Milieuzorgen werden dan wel breed gedeeld, maar oplossingen bleven vaak uit. In november 1971 kwamen de Kabouters, in het kielzog van de Amsterdamse Provo in actie (met Roel van Duyn op de voorgrond). Autovrije en groene binnensteden, biologisch voedsel, recycling en hun Witte Fietsenplan waren veelbelovend.

De band tussen vredes- en milieubeweging werd toen al, mede dankzij Greenpeace, heel sterk. In de zomer van 1972 haalden zij de wereldmedia met acties tegen de Franse kernproeven in de Stille Oceaan. De strijd tegen de oorlog in Vietnam betrof toen, in volle hevigheid, het (Amerikaanse) gebruik van giftige ontbladeringsmiddelen en napalmbommen om bossen, landbouwgronden en rijstvelden te vernietigen. Massaal verzet (betogingen tegen kernenergie en atoombewapening en plaatsing van kernraketten), ook gesteund door de tegencultuur sinds de jaren '60, werd een vitaal onderdeel van de nieuwe ecologische beweging met een groeiende aantrekkingskracht. Centraal (geloofs)punt was, ook dankzij de Beat Poets, respect voor wat veelzeggend Moeder Aarde werd genoemd.

In de VS, het land waar de milieubeweging eigenlijk was ontstaan (en waar het meest geconsumeerd werd), dreigde anno 1972 het gevoel van urgentie al weg te ebben. Nochtans was volgens onderzoeker Anthony Downs de ecologische kwestie toen al alomtegenwoordig, maar het momentum (1972) was misschien voorbij. Voordien, met *Earth Day* op 22 april 1970, gingen nog twintig miljoen Amerikanen, meestal witte jongeren, de straat op om te protesteren tegen de verwoesting van de planeet. De milieubeweging slaagde er ook elders in de wereld nauwelijks in om minderheden aan te trekken. De vormen van vervuiling waaraan arme

mensen van kleur doorlopend werden blootgesteld, werden pas later systematisch bestudeerd. En ja, er was (en bleef) een discrepantie: de zorg voor armoede en voor milieu werd pas veel later aan elkaar gekoppeld. De centrale idee bleef: hebben we de draagkracht van de aarde niet overschreden en hoe moeten we ons met onze planeet verhouden? Dat waren de vragen die in 1972, ook op het eerste grote milieucongres in Stockholm, als relevant werden erkend.

Intussen kwam eind 1972 dankzij een groepje bezorgde activisten in Groot-Brittannië de ecologische partij PEOPLE op met als programma geen economische- of bevolkingsgroei meer, maar een radicale inkomensherverdeling.

Dankzij de analyses van het Rapport van Rome, *Grenzen aan de groei*, werd een halt toegeroepen aan wat de moderniteit voorhield, namelijk ambities en pretenties die niet met kennis te maken hadden. Volgens het Rapport hadden we ons gehuld in een waas van moedwillige onwetendheid.

In de ontwikkelingslanden waren ze in hun reactie op *Grenzen aan de Groei* en *Only one Earth* wel heel streng: 'wij leven op een planeet die uit twee werelden bestaat, en de aarde dreigt als gevolg van een botsing tussen deze werelden te exploderen' (dixit de Argentijnse onderzoeker Jorge Saboto, zelf lid van de Club van Rome). Inderdaad, een constellatie waarin het rijke deel van de wereld 80% van de hulpbronnen verbruikt die vooral uit de ontwikkelingslanden komen, maakte (en maakt nog altijd) een catastrofe onvermijdelijk.

Dat werd nog duidelijker door het tweede rapport van de Club van Rome, *De mensheid op een kruispunt*, uit 1974. Later, in 1984, waarschuwde voorzitter Peccei van de Club voor de zelfgenoegzaamheid en het egoïsme van de geïndustrialiseerde wereld. Regionale en mondiale soevereiniteit waren dringend noodzakelijk om het tij te keren. En vervolgens kwam in 1987 nog een nieuw rapport, *Our Common Future*, met het sleutelbegrip *duurzame ontwikkeling* en zag men eindelijk de samenhang tussen ecologie en ontwikkeling. Klimaatsopwarming wordt vanaf dan als een urgent probleem gepresenteerd. Ontbossing, zure regen, het gat in de ozonlaag, hongersnood,

natuurrampen, schrijnende mondiale ongelijkheid en de vrees voor miljoenen milieuvluchtelingen... stonden eindelijk op de agenda.

De kennis was er nu en ondertussen ook de publieke discussie, onder meer dankzij activisten als Attenborough en Al Gore. Er groeide dus officiële erkenning en er was, in de aanloop naar de klimaatop van Kopenhagen 2009 en die van Parijs 2015, waar het tot nog toe belangrijkste klimaatakkoord werd onderhandeld, druk politiek overleg. Greta Thunberg zorgde ook voor bewustmaking en massa-actie. Maar volgens de Franse milieufilosof Bruno Latour was de milieubeweging nog geen voldoende brede massabeweging zoals de arbeidersbeweging (zoals de gele hesjes). Ondanks de klimaatopwarming kregen de vele klimaatontkenners en klimaatsceptici, vaak met fake news en complotdenken, te veel aandacht. Twijfel zaaien en tijd winnen was het doel van tal van desinformatiecampagnes. Niettemin waren de boodschappen van Greta Thunberg vanaf 2018 in Stockholm, de schoolstakingen en nadien wereldwijd - een duidelijk signaal voor de nieuwe generatie milieuactivisten.

Milieubewuste generatie

Aan het eind van zijn boek stelt Buelens dat de echte grootgebruikers ondanks covid gewoon doorgingen als altijd en dus daalde de CO₂-uitstoot bijvoorbeeld in 2020 slechts zo'n 6,4%, ruim 1% minder dan elk jaar nodig is om het Akkoord van Parijs te halen. Anders gezegd: op deze manier komen we er niet. En toch nemen we de gevolgen van de klimaat-en milieucrisis steeds duidelijker waar.

Gelukkig neemt de jonge milieubewuste generatie het stokje over van de generatie die vijftig jaar geleden op straat kwam voor *Earth Day* en een bestseller maakte van *Grenzen aan de groei*. 'Een duurzame wereld zonder alternatieve energie en zonder groen zal snel onleefbaar worden'. We hebben dus die wetenschappers, activisten en kunstenaars, die door ontkenners weggezet worden als naïeve dwazen, dringend nodig.

Geert Buelens' *Wat we toen al wisten* is een wake-up en herinnert er ons aan dat 1972 dankzij

het Rapport van de Club van Rome een mijlpaal betekende, een kantelmoment om het bewustmakingsproces rond milieu, biodiversiteit en klimaat op de voorgrond te plaatsen. Sindsdien is met vallen en opstaan een hele weg afgelegd. In ieder geval zal er wereldwijd een sociale herverdeling moeten plaatsvinden terwijl de wereld meer dan ooit bedreigd wordt door klimaatverandering en milieucrisis. Sinds de vredesbeweging uit de vroege jaren '80 van de vorige eeuw is geen beweging zo breed, bedreven en activistisch als die van de klimaatstrijders vandaag: de kanteling versnelt wel degelijk. 'Een wereld zonder alternatieve energie en zonder groen zal snel onleefbaar worden' (p.246). Buelens' uitgebreid gedocumenteerd en breed georiënteerd boek richt zich inderdaad op het kantelpunt 1972, maar de toen al aangekaarte problemen zijn nog altijd de onze, we zijn nog altijd aan het kantelen en het debat dat toen losbarstte is nooit meer opgehouden. *Only One Earth* was het motto van Stockholm 1972. We delen deze ene aarde: echte oplossingen voor planetaire problemen inclusief armoede en ongelijkheid vergen mondiaal denken én handelen. Ondanks het klimaatakkoord van Parijs (2015) en na Glasgow (2021) staan we nog niet ver. Zo vormt de energiepolitiek vandaag — na 50 jaar — nog de grootste politieke uitdaging van onze tijd.